

THE JOURNAL *SOCIETATEA DE MÂINE* AND THE ISSUE OF THE TRANSYLVANIAN IDEOLOGY

Nagy Imola Katalin

Lecturer, PhD., „Sapientia” University of Cluj Napoca

Abstract: In the study we wish to outline the way in which a Romanian cultural journal – *Societatea de mâine* – mirrored the issue of Transylvanianism. The journal, first published in Cluj and led by Ion Clopoșel published a number of articles on the topic. Our aim is to debate upon the extent to which these articles accepted or rejected this Transylvanian regional ideology.

Keywords: Transylvanianism, regional ideology, journal *Societatea de mâine*, intercultural communication, Romanian culture

Problema transilvanismului transpore într-un mod complex în publicistica culturală interbelică. Ideologia regională ardeleană este tratată din multiple unghiuri, uneori se abordează transilvanismul ca atare, alteori se confundă sau se contopește cu ardelenismul, cu regionalismul și/sau alte subiecte mai mult sau mai puțin conexe: chestiunea comunicării interculturale, a educației, a curentelor literare, a mișcărilor de culturalizare sau politici culturale, problema presei, a rolurilor, a devenirii și în special a crizei presei interbelice, cu așa-numită problemă minoritară etc.

După studierea unei părți consistente din presa culturală interbelică (în special publicațiile ardelenice), am constatat că transilvanismul este combătut, criticat într-o bună parte a acestor articole, este abordat prin prisma unei critici constructive în alte scrieri, precum există și texte care dovedesc înțelegere și simpatie pentru fenomenul transilvanist (cf. Nagy 2015). Se face uneori o distincție clară între transilvanismul ungarilor și ardelenismul, transilvanismul sau regionalismul românilor. Ideea existenței unui transilvanism transnațional sau a unui spirit transilvan comun este rar acceptată în presa românească interbelică, dar ideea determinismului spațial-geografic al spiritului - idee specifică tuturor regionalismelor - este acceptată în foarte multe cazuri. Nu ideea transilvană se respinge, prin urmare, ci contaminarea maghiară a ideii transilvane; de aceea românii vor prefera termenul de *ardelenism* sau *localism*, pentru a se evita eventualele confuzii cu regionalismul ardelenesc maghiar. Această definiție prin opoziție trebuie însă judecată conform criteriilor aceluși timp, fenomenul opozițional fiind specific timpului și regiunii Europei Centrale. Trebuie spus, că în ciuda acestei delimitări denominative, transilvanismul, ardelenismul și localismul creator vor opera cu aceeași terminologie și cu același sistem argumentativ, cu dublă înrădăcinare - geografică și istorică.

În paginile revistei *Societatea de mâine* (apărută între aprilie 1924-februarie 1935, la Cluj, respectiv martie 1935-aprilie 1945, la București) problema transilvanismului transpore, ca și în celelalte reviste, îngemănată cu alte teme conexe, cum sunt temele comunicării interculturale, problema presei și a educației, problema trecutului, problema culturii, problema națională, cea minoritară etc. În martie 1926 Ion Clopoșel, mentorul, editorul, redactorul șef și directorul revistei, publică *Un paralelism*, o replică dată la trei articole maghiare. După ce trece în revistă lipsa de înțelegere a fostelor autorități monarhice pentru problemele naționale în general și cele românești în particular, și menționează crearea unei adevărate școli de șovinism egoist al ungarilor, el face trimitere la tradiția ardeleană a înțelegerii și toleranței și conchide: „e nevoie să înțelegem că datoria noastră este să rămânem în raza vechilor tradiții ardelenice de cumpăt, concilianță și democratism. Nu putem

încălca drepturi pe cari altădată le reclamam pentru noi. Să nu desconsiderăm ceea ce decretăm altădată principiu sacru. Șovinismul este pedepsit de istorie [...] din colaborarea pașnică și interacțiunea populațiilor ardeleni, România are interesul să scoată maximul aporturilor de prosperitate pe toate terenele vieții de stat” (Clopoteș, 1926, 14).

Aceeași problemă a comunicării interculturale transpore și în articolul din 25 aprilie 1926, *Actualitatea problemei minoritare*, un text semnat de unul din publiciștii care se vor ocupa intens de problema în discuție, Ion Băilă. Lipsa comunicării se datorează preponderenței factorului politic și desconsiderării celui cultural. Presa minoritară, crede Băilă se preocupă exclusiv de politica românească, dar nu și de realizările culturale românești, iar „concepția aceasta despre actualitatea chestiunilor este greșită, fiindcă ea se referă la o actualitate a faptelor, iar nu la aceea a ideilor și sentimentelor” (Băilă, 1926a, 316). Își exprimă dorința unei schimbări în acest domeniu, și abordarea, în presa minoritară, și a aspectelor culturii românești, căci altfel ei riscă să eșueze pe drumul îngust al neputinței de a cunoaște și de a se face cunoscut, al prejudecăților și al însingurării. „Minoritarii ar trebui să mai țină seamă și de împrăjirea, că în generația de azi mai sunt încă români, cari cunosc limba lor și astfel pot informa opinia publică românească despre ceea ce scriu dânsii. Când se va stinge însă generația aceasta, tot mai puțini români își vor însuși limbile minorităților și informarea opiniei publice românești va deveni tot mai defectuoasă” (Băilă, 1926a, 317).

În 2 mai 1926 Ion Băilă publică *Minorități naționale și minorități politice*, în care se pronunță împotriva reducerii minorităților la rolul de jucării electorale, critică politicile de ridicare culturală prin școală și presă și cele de deznăționalizare. „A le lăsa școala primară în limba lor, a le impune manifestările lor culturale, teatru, șezători, conferințe etc. în aceeași măsură ca și cele românești, a face presei lor aceleași înlesniri ca și celei românești, vor fi desigur lucruri, care vor speria încă pe mulți români, dar care în fond și în realitate ne-ar folosi nouă cu mult mai mult decât ne folosesc măsurile de reprimare și cele de vexațiuni. Ne dăm seama că e temerar a vorbi azi despre așa ceva, dar opinia publică românească trebuie să se obișnuiască cu cea mai largă și mai liberală concepție în privința chestiunilor minoritare” (Băilă, 1926b, 337). Abordarea lui Ion Băilă atinge două teme delicate, cea a comunicării interculturale care este esențială din punctul de vedere al evoluției societății, comunicare care este posibilă și eficientă doar cu condiția lepădării de fantomele, complexe și paroxismele trecutului.

Două săptămâni mai târziu Ion Băilă publică textul *Caracteristica culturii minoritare*, un amplu articol despre cultura maghiară și cea săsească și relațiile acestora cu spiritualitatea românească. Ideea de la care se pornește este aceea că în mintea tuturor s-a încetățenit o imagine de inamic, o reprezentare negativă asupra celorlalți. Fiecare națiune ardeleană cultivă despre celelalte națiuni reprezentări dușmănoase, belicoase. „Împrejurările au făcut, ca opinia publică românească să vadă în minoritățile etnice numai niște elemente politice, puțin simpatice. Acelaș lucru s-a petrecut și cu minoritățile, care ne judecă după felul cum ele sunt tratate de către funcționarii siguranței de stat. Partea de cultură a noastră ca și a minorităților a fost astfel neglijată” (Băilă, 1926c, 378).

Publicistul susține ideea că ceea ce nu a fost îndeajuns valorificat a fost aportul cultural adus de minorități, mult mai important decât cel politic. Această răsturnare a valorilor a fost posibilă datorită prejudecăților și resentimentelor care domină discursul social contemporan, precum și spiritului de superioritate culturală, frecvent detectabil în același discurs. Maghiarii ardeleni, crede aurorul, au dezvoltat în trecut - datorită poziției și statutului de stăpâni politici - o cultură care „are mai mult caracterul culturii internaționale decât pe acela specific național. Din cauza aceasta o apropiere culturală între păturile sociale superioare ale societății maghiare și acelea ale societății române din vechiul regat [...] n’ar fi greu de realizat” (Băilă, 1926c, 378). Băilă amintește un fenomen extrem de important în înțelegerea și interpretarea fenomenelor din Ardeal. După Unire maghiarii s-au trezit în situația în care românii fuseseră înainte de momentul 1918. „Ca și aceștia, vor trebui și maghiarii să-și concentreze toate puterile asupra intereselor locale, depărtându-se tot mai mult de interesele culturale universale. Urmarea acestei schimbări radicale va fi că

maghiarimea din Ardeal va deveni din ce în ce tot mai naționalistă, căutând să dea manifestărilor lor culturale un caracter mai pronunțat național” (Băilă, 1926c, 378).

În următorul număr al revistei apare articolul *Minoritățile ca factori culturali*, în care Ion Băilă abordează tema atât de necesarei comunicări, a importanței bilingvismului și a traducerilor. Cultura și progresul prin cultură în general sunt fenomene transnaționale. „Maghiarii și sașii reprezintă prin trecutul și prezentul lor o deosebită importanță culturală. Interesul statului român e ca acești doi factori culturali să fie puși în posibilitatea de a da tot ce pot pentru prosperarea generală a culturii în țară. Ca și în politică suntem și în privința culturală de părerea, că cultura nu poate prospera decât într-un teren curat național. Roadele culturii sunt de fapt internaționale și spre folosul tuturor, dar rădăcinile trebuie să fie în pământ curat național, altfel rodul cultural e un produs hibrid” (Băilă, 1926d, 404).

Ideea conflictului regional dintre ardeleni și bănățeni transpare cu claritate din articolul lui Horia Trandafir, *O revoltătoare disproporție*, unde acesta acuză sistemul inechitabil de burse de studii în străinătate, unde tinerii ardeleni sunt, în opinia lui, clar discriminați: „Noi n’am apărut niciodată, în paginile acestei reviste, un anume regionalism, care nu vede dincolo de creasta Carpaților, sau dacă vede, totul îi apare în cele mai negre culori. Am fost însă totdeauna pentru un regionalism cultural și economic impus de inevitabile necesități locale; l-am preconizat pe acesta, totdeauna ca un admirabil stimulent de emulație între părțile componente ale națiunii și nu ca element de distrugere. Interesele culturale ale Ardealului cer o accentuare a spiritului francez în această provincie” (Trandafir, 1928, 138).

Ideea influenței franceze în Ardeal poate fi coroborată cu o idee similară a lui Tib. Boldur, din articolul *Raportul dintre două culturi*, în care amintește de o schismă - mult analizată de altfel - între literatura maghiară din Ungaria, aflată sub înrăurire germană, și cea din Ardeal, purtând pecetea lui Ady Endre și a literaturii franceze. Pe acest culoar, mult dorita comunicare dintre culturile ardeleni devine posibilă. „Evident că pe această bază se poate crea o apropiere între cultura noastră și cea reprezentată de literatura maghiară din Ardeal” (Boldur, 1928, 223). Dacă acceptăm ideea că Ady a fost unul din premergătorii, apoi promotorii transilvanismului, conceput ca o ideologie culturală construită pe principiile deschiderii regionale și europene, a comunicării prin/pentru cultură și ca un model de toleranță, putem conchide, că dacă a existat puțină de comunicare și colaborare între culturile transilvănene, aceasta nu putea ocoli calea indicată de transilvanism.

Problema transilvanismului se confundă și aici cu aceea a regionalismului. Spre exemplu, în numărul din august 1926 apare un text care promovează ideea alcătuirii unei antologii a scriitorilor ardeleni, cu argumente ce țin de promovarea „și sănătoasa alimentare a aceluia regionalism cultural, a cărui utilitate a fost îndeajuns dovedită de oameni competenți” (B&B, 1926, 539). Textul amintește și de viile dispute din jurul conceptului de regionalism cultural, dispute rezolvate în favoarea acesteia: „apărută cu o logică necesitate în opinia noastră publică, problema a avut nefericirea de a cădea în ghiarele politicianismului [...] era necesară o intervenție a capetelor luminate, cu judecata neinfluențată de măruntele interese cotidiene, pentru a pune la punct o chestiune de o atât de mare importanță. S’a admis astfel un regionalism cultural, înțelegându-se prin aceasta stimularea energiilor locale, scoaterea la suprafață a specificului sufletesc, care s’a cristalizat în parte, sau se ascunde încă nedefinit în fiecare regiune” (B&B, 1926, 539).

Regionalismul cultural și-a adus o contribuție majoră la intensificarea creativității, în special în cazul regionalismului ardelen. „Dintre provinciile alipite incontestabil că Ardealul are cea mai bine definită civilizație locală. Liniile acestei civilizații s’au tras îndeosebi în cursul secolului al XIX-lea, odată cu trezirea la conștiința de sine a nației de aici. [...] S’a format astfel o tradiție culturală ardelenescă bogat alimentată din regatul liber care și’a păstrat însă totuși nota specifică în gama culturii românești” (B&B, 1926, 539). Terminologia și argumentația transilvanistă/ardelenistă transpare însă și în acest articol cu o mare claritate. „Sufletul ardelenesc s’a rostit mai limpede în

literatura scriitorilor născuți și crescuți în mediul de aici [...] se poate constata o continuitate susținută în întreaga linie de evoluție a acestei literaturi” (B&B, 1926, 539).

În numărul 51-51 din decembrie 1926 George Șerban semnează *Sufletul ardelenesc*, articol în care autorul vorbește de trei virtuți fundamentale ale sufletului ardelean românesc: conștiința ordonată, conștiința religioasă și conștiința națională. Ion Băilă publică în numărul dublu 29-30 din iulie 1926 articolul *Rezolvirea problemelor minoritare*, în care găsim ecouri ale unor idei dezvoltate de către Kós Károly, mai ales ideea Ardealului multicultural. „Viața împreună a poporului român cu minoritățile maghiară și germană a făcut să se desvolte în Ardeal un spirit cu o distinctă particularitate, care nu se găsește decât acolo și care cu greu poate fi apreciat cu justeță de către frații noștri din vechiul regat” (Băilă, 1926e, 510). Autorul încearcă în continuare să explice cauzele lipsei de contact și de comunicare dintre români și minorități, o noncomunicare derivată din anumite rezerve, corect înțelese și interpretate de românii ardeleni dar explicate prin atitudini dușmănoase de către regăteni. Apare aici și ideea conflictului români ardeleni-români regăteni. Ion Băilă explică rezervele ungarilor prin stratificarea socială, iar a sașilor prin spiritul de castă și frica de căsătoriile mixte. Multiculturalitatea este, după publicistul român, o valoare care trebuie apreciată ca atare, iar problema minorităților trebuie rezolvată într-un „spirit larg de dreptate [...] lăsându-le pe ele să se organizeze și să se aleagă cum vor vrea” (Băilă, 1926e, 510).

Tema crizei presei ardelenice este larg dezbătută în paginile revistei *Societatea de mâine*. Tema este doar conexasă temei noastre, prin rolurile și funcția presei în concepția transilvanistă. Onisifor Ghibu scrie, în ianuarie 1926, în articolul *O soluție în chestia presei din Ardeal*: „ori câtă durere ar fi, trebuie s’o spunem pe față, și s’o repetăm, că presa noilor provincii este astăzi în România mare, mai prejos de presa pe care aceasta au putut-o avea în vremea subjugării lor de către Unguri, Nemți și Ruși” (Ghibu, 1926, 71). Ideea apare și în numărul din 17 ianuarie 1926, unde N. Ghiulea publică *Pentru presa Ardealului*, în care critică presa românească care a devenit presă de partid, și pierderea rolurilor tradiționale ale presei ardelenice din epoca ei de glorie - menținerea naționalismului, educația cetățenilor, crearea de lideri (Ghiulea, 1926, 33). În primul număr din ianuarie 1926 I. Lupaș publică *Criza presei ardelenice*, unde se dezbate aceeași problemă, în aceiași termeni.

Schimbarea profundă din 1918 a produs o schimbare majoră și în funcționarea presei ardelenice românești și maghiare. Înainte de 1918 ziarele românești erau publicații naționale, cu o funcție și finalitate națională. Problema decăderii presei românești din Ardeal este cu atât mai dureroasă în opinia lui Onisifor Ghibu, cu cât avântul și rolul mobilizator, de catalizator al spiritului național – funcții atât de marcante ale presei românești ardelenice antebelice - pare să fi fost preluat de presa minoritară. După Unire, publicațiile românești de elită din Transilvania au dispărut sau s-au transformat în publicații politice, neputând concura cu publicațiile centrale. În presa maghiară s-a produs un fenomen invers, după dispariția concurenței ziarelor centrale budapestane, presa locală, în loc să sucumbă, s-a maturizat, dând publicații chiar mai bune decât cele antebelice. Considerăm că acest lucru se explică printr-un fenomen cât se poate de simplu: inversarea rolurilor. Logica rolurilor inversate și schimbarea de statut impune comportamente și funcționări aparte dar și transferul unor fenomene și comportamente dintr-o cultură în cealaltă. „Cele vreo 15 cotidiene ungurești din Transilvania, continuă autorul, sunt la un nivel mult superior celor două cotidiene românești de aici. [...] În fața acestor fapte, problema refacerii presei românești și în special a celei ardelenice, care are în fața ei formidabila presă națională-maghiară, este una dintre cele mai grele și cele mai urgente” (Ghibu, 1927, 71). Soluția propusă va fi crearea unui mare ziar al Ardealului și crearea unei tipografii.

Articolul lui N. Buta, *Ardealul de ieri și Ardealul de mâine-pentru vremuri noi orientări nouă* abordează chestiunea transilvanismului abordând o retorică naționalistă. El evocă exemplul vechilor intelectuali români ardeleni care s-au opus politicilor de deznaționalizare impuse de maghiari și scepticismul intelectualilor de azi. În privința împrumuturilor de modele culturale, se pronunță în favoarea influențelor franceze, astfel: „dacă e vorba să importăm, să importăm dela ceice au exportat cultură Europei întregi, iar nu ruginitele interpretări ale acestei culturi de la mijlocitori dea

doua mână (Viena, Budapesta). Pojghița turanico-austriacă, depusă pe comoara virgină a sănătății noastre robuste, rurale, cum s'ar depune pulberea pe o mobilă de stejar nobil, trebuie înlăturată fără întârziere. În taina ascunsă a ardelenismului nostru să pătrundă grabnic preot tânăr cu aghiasmă nouă” (Buta, 1927, 161).

Un alt articol nesemnlat din iulie 1928 pune problema crizei literare din Ardeal și diferențiază *două Transilvanii* - cel de ieri, patriarhal, și cel de azi, sufocat de tentaculele politicianismului. „Politica ne-a ucis presa, ne-a sugrumat revistele și editurile. Politica ne-a alungat de aici elementele cari ar fi putut susține prestigiul literar al Ardealului, ea ne-a secătuit de orice inițiativă. Vă aduceți aminte, în primii ani de după unire, cu cât pur și generos entuziasm s'a alergat la Cluj pentru a se continua în atmosfera patriarhală și patriotică a Ardealului glorioasă lui tradiție literară. Politica a tăiat, cu cinism, aripile acestui entuziasm de început” (Red., 1928, 259). Argumentația autorului se bazează pe ideea că în Ardeal nu există o criză de valori, fiindcă regiunea a dat cel puțin trei nume mari - Rebreanu, Blaga, Cotruș - și face o clară distincție între Ardealul patriarhal de ieri și cel politic, de azi. Acest fel de a privi lucrurile, cu nostalgia pentru vremurile de glorie apuse și frământatul prezent cu invazia lui de politicianism nu este străin transilvaniștilor. Nu trebuie să uităm că o mare parte a polemicilor și acuzelor aduse ideologiei transilvane se baza tocmai pe această antinomie trecut-prezent, pe tendința de întoarcere spre un trecut totdeauna idealizat și ignorarea prezentului damnat.

Un alt articol semnat de I. N. Palade, *Generația unirii și noua generație* este o declarație de adâncă mâhnire împotriva trufiei regionaliste a lui Nechifor Crainic, care în articolul *Intelectualul regătean și intelectualul noilor provincii* (publicat în *Curentul*, 15 iunie) alimentază antagonismul dintre cele două categorii de intelectuali. Demersul lui Crainic, crede semnatarul articolului, este aidoma demersului lui Zillich sau al lui Kós Károly care lansaseră doctrina culturii și sufletului transilvănean. Deși Palade respinge doctrina ca atare, el admite ideea unei *culturi transilvane*, identificabilă la fiecare intelectual ardelean, indiferent de naționalitate. Se formulează însă și temerea că sufletul intelectualului român din Ardeal are un dublu aspect: deși format la școală străină, el s-a păstrat intact și integru prin limbă. „Dar fără a suspecta faptul, că abia astăzi și de câte minoritari se constată în Ardeal un suflet și o cultură transilvană, comună celor trei nații ce-l locuiesc, mă întreb: ce va rămânea din această teorie, o dată ce noua generație va lua moștenire generației de azi” (Palade, 1928, 279). Ipoteza autorului este că transilvanismul va dispărea.

Ion Breazu publică în decembrie 1928 *Problema literară a Ardealului*, în care vorbește de o criză de creștere detectabilă în Transilvania, criză care are trei cauze fundamentale: una socială - Ardealul a dat personalități, dar nu a dat curente („Spiritul societății românești ardeleni e cu mult mai solidar decât al celei din celelalte provincii. Cu toată energia incontestabilă [...] acest spirit să lasă cu mai multă greutate prefacerilor. [...] În Ardeal totul se manifestă în valuri largi și prăvălitoare” (Breazu, 1928, 456)); cauze politice (ferocele principii de centralizare și apetența pentru politic a maselor), cauze literare.

În privința presei românești interbelice, nici în cazul acesteia nu putem afirma că ar fi dat glas unui ecou exclusiv negativ în legătură cu transilvanismul. Este adevărat că există numeroase publicații și articole de presă care sunt nefavorabile transilvanismului. Dar eseistica precum și o parte a presei ardeleni - printre care și *Societatea de mâine* - pune *problema existenței unui transilvanism/ardelenism românesc*, o orientare regională care prezintă *paralelisme și similitudini ideatice, tematice și terminologice* cu transilvanismul maghiar.

Problema transilvanismului este una mult prea complexă și mult prea nuanțată pentru a putea fi cuprinsă într-o formulă simplă. Ceea ce reiese clar și din lectura publicațiilor vremii este că aserțiuni de tipul *transilvanismul maghiar este fundamental antiromânesc* sau *reacțiile românești la transilvanism sunt fundamentale antimaghiare*, sunt false. Chiar dacă în epoca interbelică o idee transilvană colectivă nu a existat, nostalgia după un Ardeal - model de cultură și multiculturalitate, de tipul celei evocate de Ady prin 1905 - a existat și există chiar și astăzi.

O altă concluzie privitoare la problema transilvanismului e că acesta constituia o temă centrală a dezbaterilor intelectuale și intra atât în preocupările vieții spirituale românești cât și în cele maghiare încă dinaintea de Unirea din 1918, cu o intensitate alternantă, în funcție de condițiile socio-istorice proprii fiecărui moment. Transilvanismul e considerat benefic și factor de progres atât de către români cât și de către maghiari, atâta vreme cât e vorba de propriul transilvanism; când vine vorba de transilvanismul celuilalt, lucrurile se complică și transilvanismul poate deveni subiect de polemici aprinse. Există însă foarte multe laturi ale principiilor transilvaniste care premerg principiile europene ale secolului XXI, și tocmai de aceea tema merită să fie abordată și discutată din nou.

Transilvanismul nu a apărut din senin. Rădăcinile transilvanismului românesc se găsesc undeva în epoca Școlii Ardelene, transilvanismul maghiar începând să se schițeze undeva în perioada dualistă. Răspândirea ideilor transilvaniste după Unirea din 1918 se produce în contextul în care Europa devine tot mai receptivă la ideile regionalismului promovate de Iosef Nadler și August Sauer sau alții, dar și la ideile lui Leo Frobenius, mai ales cele din *Paideuma*, apărută la Munch, în 1921. Etnologul care studiasă triburile africane, dezvoltă teoria sa despre așa-numita *paideuma* (suflet supraindividual al popoarelor), teorie pe care o va extinde asupra naturii culturilor și cercurilor de cultură din lume. Conform teoriei lui Frobenius, care s-ar putea să fi influențat ideologia transilvanistă, populațiile unui spațiu bine conturat își au caracteristicile lor proprii, un mod specific de a fi. De altfel, foarte multe din caracteristicile discursului transilvanist sunt similare cu acele trăsături cu care Denis de Rougemont definea individul european (dialectica, propensiunea spre dialog, gustul de a diferi, obsesia alterității, tentația autodefinirii). Transilvanismul se integrează deci într-o tendință mai largă, europeană.

Putem, de fapt, vorbi de mai multe transilvanisme sau ardelenisme, sau mai multe fațete ale aceluiași fenomen. Există, după unii autori, un *transilvanism românesc* și unul *unguresc*. După alții, există un transilvanism *transnațional*. Abandonând criteriul lingvistic și aplicând un set de criterii ce țin de diacronie, vorbim de un transilvanism *timpuriu*, un transilvanism în *plină expansiune* (al anilor 1920), un transilvanism *în criză* (al anilor 30), un *neotransilvanism* (postdecembrist) etc. Există apoi, un transilvanism *cultural* și unul *politic*. Unele opinii tind să considere că transilvanismul cultural a invadat celelalte discursuri, deci și cel politic. După alții, politicul a premers culturalul. Explicația cea mai firească ar fi că această contaminare a discursului cultural cu accente ale discursului politic, interpenetrarea celor două domenii era o stare de lucruri firească pentru societatea ardeleană de la începutul secolului XX, apoi pentru perioada interbelică. Cumulul de roluri - artist și profet politic, poet și solul națiunii - nu era o noutate în cultura literară ardeleană. Putem vorbi apoi de un transilvanism *restrictiv*, limitativ, care eșuează, ca producție literară, în provincialism îngust sau etnicism arțăgos, dar vorbim și de un transilvanism *cu iz european* care promovează deschiderea spre valorile europene și spre modernitate. Acest tip de transilvanism *progresist* a fost practicat de către Chinezu, Balotă, Kuncz sau Kós. Primul transilvanism este deschis fobiilor naționaliste și patriotismului obtuz, cel de-al doilea a produs un Rebreanu, Slavici, Tamási sau Ady.

BIBLIOGRAPHY

- Antonescu, Nae, *Reviste din Transilvania*, Oradea, Biblioteca revistei Familia, 2001.
- Băilă, Ion, *Actualitatea problemei minoritare*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr.17, 25 aprilie, 1926a, p. 316.
- Băilă, Ion, *Minorități naționale și minorități politice*, *Societatea de mâine*, anul III, nr.18, 2 maiu, 1926b, p. 337.
- Băilă, Ion *Caracteristica culturii minoritare*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr. 20, 16 maiu, 1926c, p. 378.

- Băilă, Ion, *Minoritățile ca factori culturali*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr.21-22, 23 și 30 maiu, 1926d, p. 404.
- Băilă, Ion, *Rezolvirea problemelor minoritare*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr. 29-30, 18 și 25 iulie., 1926e, p. 510.
- Boldur, Tib., *Raportul dintre două culturi*, in *Societatea de mâine*, anul V, nr.11, 15 iunie , 1928, p. 223.
- B&B, in *Pentru o „Antologie a scriitorilor ardeleni”* in *Societatea de mâine*, anul III, nr. 31-31, 1 și 8 aug., 1926, p. 539.
- Breazu, Ion, *Problema literară a Ardealului*, in *Societatea de mâine*, anul V, nr.22-24, 1 și 15 decembrie, 1928, p. 456.
- Buta, N., *Ardealul de ieri și Ardealul de mâine-pentru vremuri noi orientări nouă*, in ¹ *Societatea de mâine*, anul IV, nr.12, 27 martie, 1927, p. 161.
- Chinez, Ion, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană*. Editura Revistei Societatea de mâine, Cluj,1930.
- Clopoțel, Ion, *Un paralelism*, in *Societatea de mâine*, anul III, 14 martie , 1926, p. 14.
- Ghibu, Onisifor, *O soluție în chestia presei din Ardeal*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr.5, 30 ianuarie, 1926, p. 71.
- Ghiulea, N., *Pentru presa Ardealului*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr.3, 17 ianuarie, 1926, p. 33.
- K. Lengyel Zsolt, *A kompromisszum keresése*, Editura Pro-Print , Miercurea Ciuc, 2007.
- Neubauer, John - Cornis Pope, Marcel, *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*, vol II, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.
- Palade,I. N., *Generația unirii și noua generație*, in *Societatea de mâine*, anul V, nr.14-15, 1 și 15 august, 1928, p. 279.
- Red. *Criza literară a Ardealului*, in *Societatea de mâine*, anul V, nr.12-13, 1 și 15 iulie, 1928, p. 259.
- Șerban, George, *Sufletul ardelenesc*, in *Societatea de mâine*, anul III, nr. 29-30, 18 și 25 iulie., 1926, p. 510.
- Todor, Avram P., *Confluente literare româno-maghiare. Eseuri*, Îngrijirea ediției, note și prefață de Dávid Gyula, Editura Kriterion, București, 1983.
- Trandafir, Horia, *O revoltătoare disproporție*, in *Societatea de mâine*, anul V, nr.6, 1 aprilie , 1928, p. 138.